

**XXXI. Országos Tudományos Diákköri Konferencia  
Had- és Rendészettudományi Szekció  
Budapest, 2013. április 16-18.  
Nemzeti Közsolgálati Egyetem  
Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar**

---

**FÜGGETLENSÉG VAGY HALÁL!  
Geopolitikai kihívások a Paraguay folyó mentén  
(XVI. század – 1870)**

**Jelige: *CULTINSFRÁN***

**Dolgozat lezárásának időpontja: 2012, június**

## Tartalomjegyzék

|                                                 |    |
|-------------------------------------------------|----|
| Bevezető, avagy a katona és az álma.....        | 3  |
| A téma aktualitása és a történelmi vita.....    | 4  |
| Térszerveződés a gyarmati struktúra alatt ..... | 5  |
| Függetlenség és államszervezés.....             | 7  |
| A katona-elnök arca.....                        | 9  |
| Az „Atya”.....                                  | 14 |
| A háború megvívása .....                        | 16 |
| Összegzés.....                                  | 21 |
| Képek.....                                      | 22 |
| Képek forrása .....                             | 26 |
| Bibliográfia .....                              | 27 |
| Internetes hivatkozások .....                   | 30 |

Ő pedig monda nékik:

A pogányokon uralkodnak az ő királyaik, és a kiknek azokon hatalmuk van, jóltévőknek hivatnak.

(Lukács 22,25)

## Bevezető, avagy a katona és az álma

Az 1994-ben a Zrínyi Kiadó és az Atlanti Kutató és Kiadó közös gondozásában magyarul megjelent *A katona és az állam* a civil ellenőrzés és a katonai professzionalizmus viszonyát taglalja. Latin-Amerika katonai hagyománya azonban szembetűnő ellenpólust képvisel. Szemben az „*Alkalmazkodj vagy pusztulj!*”<sup>1</sup> liberális hadseregpolitikával a politikai akarat és a hadsereg jelentékenyen összenőtt.<sup>2</sup> Latin-Amerika egyik jelenig ható sajátossága, hogy a katona messianisztikus küldetéstudattal bír és politikai célokért küzd. A katona-elnök klasszikus képviselője a paraguayi Francisco Solano López, aki az 1864-70-es totális háború (továbbiakban a Nagy Háború) közvetlen kiindulója a dél-amerikai szubkontinensen és jeles hadtudományi írások szerint az 1861-65-ös amerikai polgárháború után a 2. modern háború a történelemben.<sup>3</sup> Írásom a Paraguay és a brazil-argentin-uruguayi szövetség (továbbiakban szövetségesek) közötti regionális konfliktus<sup>4</sup> térbeli eredőit, elemeit igyekszik felfedni. Ebből fakadóan a vizsgálat megköveteli a hely, Paraguay különleges történeti örökségének a behatóbb taglalását, különös tekintettel a XIX. századra és Solano López működésére. Az alcímben megjelölt lezáró dátum, 1870 nem önkényes választás eredménye. Tulio Halperín Donghi neves latinamerikanista jelöli ezt ki, mint a térségi viták politikai és katonai dimenziójának végét.<sup>5</sup> Döntése nem tűnik felülbírálandónak, hiszen azóta, hogy véget ért a Nagy Háború komolyabb politikai és katonai szándék nem jelentkezik a határok

---

<sup>1</sup> HUNTINGTON (1994) 151. o.

<sup>2</sup> Maradványai ma is megfigyelhetők, ha csak a venezuelai Hugo Chávez Frías-ra vagy a 2011-ben perui elnökké választott Ollanta Humala-ra gondolunk. Mindkét vezető a hadsereg kötelékeiből került ki, bár országaikban demokrácia van, működő ellenzékkel.

<sup>3</sup> Vö. DUPUY-DUPUY (1993) 898-900. oo. és 910-911 oo., COWLEY-PARKER (1996) 479. o., Ministério da Defesa. Exército Brasileiro. Secretaria-Geral do Exército. Centro de Documentação do Exército (C Doc Ex / 1973): *Guerra do Paraguai (Aspectos sumários)*

[[http://www.cdocex.eb.mil.br/site\\_cdocex/Arquivos%20em%20PDF/Guerra\\_do\\_Paraguai.pdf](http://www.cdocex.eb.mil.br/site_cdocex/Arquivos%20em%20PDF/Guerra_do_Paraguai.pdf)] Letöltés ideje: 2011. 05. 27. 10:19

<sup>4</sup> Paraguay 1864. december 13-án megtámadta Brazíliát, majd 1865. május 1-jén Brazília, Argentína és Uruguay szövetséget kötött az agresszor ellen. Tehát Paraguay Hármasszövetség elleni háborúja 1865 és 1870 között tartott, de 1864 óta visel hadat Brazíliával. Sok történetíró tévesen jelöli meg a Paraguay Hármasszövetség háborút 1864 és 1870 között, viszont a paraguayi Nagy Háború terminus szakmailag híven alkalmazható.

<sup>5</sup> “*Se define así el teatro de una rivalidad muy poco pacífica, destinada a ser proseguida con celo por los Estados sucesores y a agotarse tan sólo, en su aspecto político-militar, hacia 1870.*” HALPERÍN DONGHI (1985) 18. o.

újrarendezését illetően. Sokkal inkább a regionális integrációt elmélyítő együttműködés vette át a helyet.

### A téma aktualitása és a történeti vita<sup>6</sup>

Francisco Solano López Paraguay történelmének egyik legellentmondásosabban értékelt figurája. Hasonlították már Hitlerhez, aki a La Plata-medence (1. ábra) önjelölt csendőreként életteret akart nyerni az óceán felé. A hadtudományi művek izolációra törekvő despotának írják le, aki háborújával népe felét küldte a halálba és országát gazdasági-társadalmi romlásba döntötte. A háború utáni, főleg a győztes szövetségesek által elmélyített kortárs liberális hagyományban a brutális López képe tűnik elő, akinek fékek nélküli rendszerét szocializmussal bélyegezték meg és, mint olyan, természetes ellensége az egyénnek és a szabad vállalkozásnak. Az 1930-as évek paraguayi revizionista történetírása szabadulni akart a ráerőltetett történet szemlélettől és Lópezben a nemzeti öntudat megtestesülését vélte felfedezni. 1936-ban egy kutatóbizottság megtalálta a háború utolsó csatájában elhunyt elnök jeltelen sírját. Maradványait Asunciónba szállítva a Hősök Panteonjában, aminek építését még maga López kezdte meg, helyezték nyugalomba édesapja oldalán. Napjainkban sem lankadtak az egymással szöges ellentétben lévő megközelítések. Francisco Doratioto brazil és James Schofield Saeger amerikai történészek egyenesen bűnösnek tartják Lópezet, míg az argentin politika, Kirchner elnök asszonnyal az élen, a latin-amerikai szolidaritás jegyében az angol tőke kiszolgálóival, a szövetségesekkel szembeszálló antiimperialista hősnek állítja be. 2007-ben a Rosario del Talában állomásozó argentin 2. páncélozott tüzérségi csoport felvette a paraguayi elnök nevét.<sup>7</sup> Emellett nem hagyhatjuk figyelmen kívül Lula da Silva, volt brazil elnök kormányzatának 2004-es döntését a Nagy Háború iratanyagáról, amely szerint a békefolyamatokat kísérő határrendezési

---

<sup>6</sup> Vö. CRESPO, Horacio: *La Guerra del Paraguay como problema historiográfico. La interpretación de Ramón J. Cárcano* In: Anuario del Colegio de Estudios Latinoamericanos 2007. Volumen 2. 27-44 oo. – México: Universidad Nacional Autónoma de México. Facultad de Filosofía y Letras, 2008.

[[http://ru.ffyl.unam.mx:8080/jspui/bitstream/10391/580/1/05\\_crespo.pdf](http://ru.ffyl.unam.mx:8080/jspui/bitstream/10391/580/1/05_crespo.pdf)] Letöltés ideje: 2011. 05. 22. 11:00, MONTEOLIVA DORATIOTO, Francisco Fernando: *El nacionalismo lopizta paraguayo* In: América sin nombre. N. 4 (dic. 2002). 18-22 oo. –ISSN 15773442

[[http://rua.ua.es/dspace/bitstream/10045/5985/1/ASN\\_04\\_04.pdf](http://rua.ua.es/dspace/bitstream/10045/5985/1/ASN_04_04.pdf)] Letöltés ideje: 2011. 07. 17. 15:17

<sup>7</sup> Soldados Digital: En presencia del Jefe del Ejército del Paraguay. Bautizan unidad militar argentina en honor al prócer paraguayo Mariscal Francisco Solano López [[http://www.soldadosdigital.com/2007/138-noviembre/nota\\_principal.htm](http://www.soldadosdigital.com/2007/138-noviembre/nota_principal.htm)] Letöltés ideje: 2011. 12. 04. 17:14

dokumentumokat örökre titkosítani kell.<sup>8</sup> Érvként a társadalmi megbékélés szükségessége hangzott el, ezzel is menedzselve a Mercosur ügyét, amely a Brazília, Argentína, Uruguay és Paraguay közti regionális integráció üzletpolitikai propagandájának hitelességét erősíti. Mint látjuk valóban terjedelmes és színes az a skála, amin ez az intenzív történeti-geopolitikai munka folyik, ami ugyanakkor nem zár ki egy objektivitásra törekvő összegzést.

### **Térszerveződés a gyarmati struktúra alatt**

Asunciónt, a mai Paraguay fővárosát 1537-ben alapították a spanyolok a Paraguay folyó mellett, amely az Atlanti-óceánhoz vezető Paraná folyóba ömlik. Itt kell hangsúlyoznom, hogy Asunciónt Buenos Aires, a mai Argentína fővárosának telepesei népesítették be. Ennek oka, hogy a spanyol Habsburgok birodalmának történeti oldalát még Európa és a Mediterráneum jelentette egészen a XVIII. század elejéig, vagyis az atlanti kapcsolatok ekkor még háttérbe szorultak, így a kikötőváros Buenos Aires intenzív kereskedelmi lehetőségek hiányában elhagyatottá vált. 1580-tól újból kezdték benépesíteni, de a telepések ezúttal fordított irányból, a mezőgazdasági termelésre ráállt Asunciónból és vidékéről jöttek.<sup>9</sup> Érdekes már ekkor látni, hogy a belső területek elsősorban a termelésre, míg a kikötőváros a kereskedelemre specializálódnak, ugyanakkor az őket összekötő folyók egyben egymás elválasztói, határai is lesznek. A korai gyarmatosítás idején a termékeny folyóvölgyek vidékén Asunciónt emelkedhetett ki, mint térszervező központ, ahonnan bizonyos számú népesség kirajzott (2. ábra).

Az 1700-as évektől azonban a perui alkirályság részeként a gyarmati rendszer perifériáját tette ki. Minek köszönhető ez a fordulat? Megint az európai és az amerikai viszonylatokban kell gondolkodnunk. Az 1600-as évek 2. felétől megélénkültek a portugál felfedezőutak (entradas) a belső területek és a partvidék felé is. A gyarmati portugál népesség kezdte kitölteni a terét. 1680-ban Buenos Aireszel szemben megalapították Nova Colonia do Sacramento kikötőként a La-Plata öbölnél, ahol a belső területek folyói összeérnek.<sup>10</sup> A portugál expanzió másik tere Minas Gerais felé vezetett, ahol aranyat találtak, amire erősen vágyott az előretörő Anglia. A spanyol örökösödési háború (1701-1714) Amerikában is megtalálta a maga hadszínterét. Nova Colonia do Sacramento és Buenos Aires között kisebb

---

<sup>8</sup> Encontrarte: Impunidad histórica. Archivos militares de la guerra de la Triple Alianza quedarán en secreto [<http://encontrarte.aporrea.org/media/12/impunidadHistorica.pdf>] Letöltés ideje: 2011. 11. 22. 20:22

<sup>9</sup> ROCK (1988) 41. o. és 44. o.

<sup>10</sup> Uo. 75. o.

háború tört ki, leképezve az angol-portugál szövetség szembenállását a spanyol-francia párossal. A háború ledöntötte a Habsburgokat a spanyol trónról és helyükre a Bourbonok kerültek, akikre nem hagyományozódott át az európai spanyol befolyás. Így veszítették el a mai Belgiumot. Spanyolország történelmi oldala viszont átkerült a tengerentúli területekre. A spanyol Bourbonokkal a dinasztia váltás mellett politikai váltás is történt. A nehéz barokkos Habsburg örökséget fokozatosan felváltották a francia felvilágosult abszolutista gyakorlattal. Központosító intézkedéseket hoztak és Buenos Aires kiemelt szerepre tett szert. A belső lakosság jelentős elszívása történt meg. Asunción függő helyzetbe került a partvidékkel, Buenos Airesszel szemben. Összességében nézve azonban az ibériai hatalmak lassú haldoklása történt meg. Spanyolország és Portugália süllyedését semmi sem mutatta jobban, minthogy az 1700-as évek elején kénytelenek voltak feladni gazdasági szuverenitásuk egy részét Anglia javára. A spanyol örökösödési háborút lezáró békék értelmében, Spanyolország rovására, Anglia megszerezte Gibraltárt és kedvezményeket kapott a rabszolga kereskedelemben. Az 1703-as Methuen-szerződés pedig garantálta, hogy a portugál piacon monopóliumhoz jussanak az angol gyapjútermékek. Ugyanezek az árucikkek képezték a kezdetleges angol tőkebehatolást az ibér-amerikai gyarmatok fekete piacain.<sup>11</sup> A brazil-portugál arany a csempész angolok kezébe vándorolt, ami nemcsak az említett háború megnyerését segítette, hanem egy pénzügyi forradalmat is eredményezett, ami viszont a kibontakozó angol ipari forradalomnak jelentett tőkét.<sup>12</sup> Az újabb térvésztest az 1756-tól 1763-ig tartó, az európai történetírásban hétéves háborúnak nevezett konfliktus hozta meg. A spanyolok megint a francia oldalon háborúztak. A karibi térségben pozíciókat veszítettek, amit szimbolikusan is jól mutat Havanna 1762-es időleges angol kézbe kerülése. A hagyományos karibi útvonalakról le kellett tenniük a spanyoloknak, ami folytán a tér történelme egyre inkább Buenos Airesnél folyt tovább. Megerősödtek a dél atlanti kapcsolatok (3.ábra).

A belső területek a part kihívására alternatív tértörténelmi lehetőséggel éltek. Az 1600-as évektől indult meg a jezsuita térítés. A jezsuiták kifejezetten arra törekedtek, hogy a gyarmatosítás befolyási övezetétől minél távolabb térítsenek őslakosokat, megőrizve az általuk gyermekinek tartott természetüket a civilizáció fényűzésétől.<sup>13</sup> Redukciókba

---

<sup>11</sup> Vö. KALMÁR (2009) 75. o. és 78. o., BIRMINGHAM (1998) 53-54. oo. Valójában két egyezményről van szó: egy katonairól, ami Paul Methuenről kapta a nevét, és egy kereskedelmi, ami pedig apjáról, Johnról. A katonai alapján Anglia csapatai szabad belépést nyertek portugál földre, amennyiben Spanyolország francia szövetségeseivel megsértette annak szuverenitását. A kereskedelmi az angol textil számára nyújtott monopóliumot Portugáliában cserébe Anglia monopóliumot biztosított a portugál boroknak a francia versenytársakkal szemben.

<sup>12</sup> KENNEDY (1992) 73. o.

<sup>13</sup> BITTERLI (1982) 158-166. oo.

(Reducciones) tömörítették őket, hol az istentisztelet szabályozta napirendjüket. Felülről szervezték meg a közös munkát. A paternalizmus a jezsuita-őslakos (apa-gyermek) kapcsolatban jelent meg.<sup>14</sup> Döntően mezőgazdasági tevékenységet folytattak, aszketikus körülmények között éltek. A jezsuiták az ügyesebbekből kézműveseket, takácsokat, ácsokat és kovácsokat képeztek. A megtermelt javakat nyilvános közös raktárakba halmozták fel, ahonnan egyenlő alapon történt meg a redisztribúció. Külön javakban részesültek a rászorultak, betegek és az idősök. Ezek a missziós települések önálló gazdasági egységként működtek, de az európai uralkodókra szabott merkantilista politika nem engedhette meg, hogy a gyarmatokon új erőközpontok emelkedjenek fel és 1767-ben a jezsuita rendet betiltották, misszióikat felszámolták. A redukció-rendszer nem élte túl a francia forradalmat, de alapját képezhette egy újfajta kollektívizmus megjelenésének.

### **Függetlenség és államszervezés**

A XVIII. század folyamán Buenos Aires egyre jelentősebb gazdasági csomópont szerepét töltötte be, hiszen atlanti kikötőjénél torkollik a Paraná folyó a Río de la Platába, ami a belső amazonasi és andoki területekre nyújtott behatolást az angol és a portugál kereskedelem és csempészet számára. Ezt az összefüggő folyamrendszert nevezzük *La Plata-medencének*<sup>15</sup>, ami az említett 1864-70-es konfliktus tere volt. Itt éreztették termékeny befolyásukat a függetlenséget ösztönző felvilágosult eszmék. Ennek okán választotta a perui alkirályság központja, Lima a konzervativizmust és a királyhűséget. III. (Bourbon) Károly spanyol király igyekezett konszenzusra vinni a vetélkedést és 1776-ban a gyarmati adminisztráció újjászervezése során létrehozta az új Río de la Plata alkirályságot Buenos Aires központtal (4. ábra). Ehhez csatolta a mai Argentína, Bolívia, Uruguay és Paraguay területét. Az 1810-től meginduló függetlenségi harcok során a buenos airesi hazafiak központosítani szándékozták a volt alkirályság területét egy közös nemzeti piacba, de a portugál fél Brazíliában aggódva figyelte egy spanyolajkú La Plata birodalom megszületését, ezért támogatta Paraguay elszakadási politikáját. Míg a volt „redukcióország” 1811-ben a

---

<sup>14</sup> Adja magát a szerves fejlődés. Bár a folyók által nyitottnak is mondhatóak lehetnek volna a paraguayi területek, azonban relatíve, legalábbis az atlanti útvonalakhoz képest, zárt térben fejlődtek, ami a személyközi kapcsolatokban egyfajta családi társadalomszerveződést indított el. Itt kell megemlíteni érdekességként, hogy a független Paraguay 1811 és 1870 közötti hadseregszervezésében a tiszti rendfokozatok használata mellett gyakori volt a felettes apának, az alárendelt fiúnak vagy fiannak való megszólítása.

<sup>15</sup> A sokat mondó elnevezés (plata-ezüst) arra utal, hogy a folyamok révén hozzáférhetőek voltak a bolíviai bányák ezüstkészletei.

Spanyolországtól való elszakadásért kiáltott, 1813-ban már önálló köztársaságként határozta meg magát Buenos Airesszel szemben. Első elnöke Dr. José Gaspar Rodríguez de Francia lett. Az ügyvéd végzettségű Dr. Francia 1811-ben az első független parlament előtt még azt nyilatkozta, hogy minden ember szabadnak születik.<sup>16</sup> Szabadság fogalmát azonban nem párosította az egyén fogalmával. Dialógus formájában megfogalmazott *Politikai katekizmusában* egy alacsony költségvetésű mindenható morális állam képe körvonalazódik, amely a közjó érdekében a közös munka fontosságára buzdít és a szükségletek minimalizálásával ösztönöz Jézus Krisztus követésére.<sup>17</sup> 1816-ban örökös diktatori funkciót kapott. Elsősorban a plebejus rétegekre, az indián parasztokra támaszkodott, akiket személyesen is fogadott konzultációra. Az indiánok fel is ruházták egy nem hivatalos címmel, a Carai Guazúval, szó szerinti jelentése Nagyúr. Nagy méretű földtulajdon átrendeződést koordinált az Estancias de la Patria új telekrendszere révén, amit közvetlen állami igazgatás alá rendelt.<sup>18</sup> Megtiltotta a külföldi kereskedők belépését. 1828-ban pedig rátette a kezét az egyházi tulajdon egy részére is, de a vallásosság ellen sohasem viselt hadat. Egyház nélkül lehet élni, de Isten nélkül (?)... Az oktatást ingyenessé és kötelezővé tette.

1840-es halálával sok kérdés vetődött fel. Az ipari forradalom új hullámán a hermetikus elzártság politikájával már nem lehetett biztonságosan evezni. A katonai puccsokat követően egy energikus és megfontolt ügyvéd került hatalomra, aki az általa kidolgozott 1844-es alkotmány révén gyakorolta az irányított demokráciát. Carlos Antonio López (5. ábra) elnöksége alatt (1844-1862) Paraguayban megtörtént egy enyhe nyitás. Beengedték a külföldi tudósokat és üzletembereket. Megindult az iparosítás. Felfutott a kohászat, ami lehetővé tette a távíróvonalak mellett a vasút kiépítését és a fegyverkezés spektrumainak kiszélesítését. Asunciónban kereskedelmi flotta építésébe kezdtek és 1850-től a tőle 123 km-re fekvő Ybycuí településen pedig ágyúkat öntöttek. Az állami földtulajdon rendszere is kibővült.<sup>19</sup> Az estanciák száma 64-re emelkedett. A gazdaság működőképesnek bizonyult. Paraguay volt az

---

<sup>16</sup> ATILIO-CAZAL, Joel: *Paraguay: de la independencia al oprobio* In: Nueva Sociedad. Nro. 53 (marzo-abril 1981) 113-122. oo. [[http://www.nuso.org/upload/articulos/846\\_1.pdf](http://www.nuso.org/upload/articulos/846_1.pdf)] Letöltés ideje: 2011.08.26. 10:29

<sup>17</sup> Uo.

<sup>18</sup> A földet az állam kiadta benépesítésre és művelésre a parasztnak, de nem adta át a tulajdonukba. Vö. LEHMANN-VUICS (1999) 16. o. „állami gazdaság: mező-; ill. erdőgazdálkodást folytató állami vállalat, amely állami földtulajdonon gazdálkodik. Az ~ a mezőgazdaságban működő vállalatok egyik alapvető formája, amelyben a földterület, az egyéb termelési eszközök, valamint a létrehozott termékek és szolgáltatások ellenértéke állami tulajdont képez. Megalakulásuk általában a nagybirtokok kisajátítása útján jött létre, és fő feladatuk – az ellátásban játszott szerepük mellett – a mezőgazdaság nagyüzemi rendszerének megalapozása, a műszaki fejlődés kezdeményezése volt.”

<sup>19</sup> A föld 98% volt állami tulajdon. ATILIO-CAZAL, Joel: *Paraguay: de la independencia al oprobio* In: Nueva Sociedad. Nro. 53 (marzo-abril 1981) 113-122. oo. [[http://www.nuso.org/upload/articulos/846\\_1.pdf](http://www.nuso.org/upload/articulos/846_1.pdf)] Letöltés ideje: 2011. 08. 26. 10:29

egyetlen latin-amerikai ország, amelyet nem terhelt államadósság, bár cenzúrázott sajtó működött. Az idősebb Lópeznek sikerült Franciscót, elsőszülött fiát, örökösének elismertetnie a kormányzásban az 1856-os alkotmánymódosítás révén.

## A katona-elnök arca

A francia Auguste Comte (1798-1857)<sup>20</sup>, a pozitivisták filozófia atyja, az 1815. utáni, napóleoni érárt követő években a következő kijelentést tette: „*Az uralkodók a tényekkel kerültek ellentmondásba, a népek pedig az elvekkel.*”<sup>21</sup> A bécsi rendezés öt főszereplője (Nagy Britannia, Franciaország, Ausztria, Oroszország és Poroszország) azonban bizonyos érdekekkel tisztában volt. Az 1815. június 9-én francia nyelven lefektetett kongresszusi záróokirat 14., 96., 108., 109., 110., 111., 113., és 117. cikke rögzítette az európai folyók szabad hajózhatóságának szabályait. Ez a gyakorlat a későbbiekben érvként szolgált a La Plata és az Amazonas megnyitására elsősorban Nagy-Britannia, Franciaország, az Egyesült Államok és Brazília számára.<sup>22</sup> A XIX. század első felének technológiai szintje még nem tudta megteremteni a trópusokon is megnyugtató hatékonysággal alkalmazható vasutat, gőzhajót és távírót, így az említett hatalmi kíváncsiságok egyelőre csak kíváncsian szunytyadtak a dél atlanti partoknál.

1827. július 24-én született Francisco nem sokkal azután, hogy az apja feleségül vette Juana Pabla Carrillót. Az anya ősi spanyol családból származott, akit mostohaapja, Lázaro Rojas nevelt fel. Rojas azon kevés birtokosok közé tartozott, akit Dr. Francia szegénypárti mindenható állama sértetlenül meghagyott. Most nyerjünk bepillantást Solano López mikrokörnyezetébe. A család La Recoletában, Asunción mellett töltötte a mindennapokat.

---

<sup>20</sup> A szociológia előfutárának is tekintett Comte (tőle származik az elnevezés) egy újfajta „vallást” akart alapítani, aminek a teológiai és a feudális rendszer elleni harc teszi ki erkölcsi tanait. Bár Európában nem sikerült meggyökeresítenie elveit, Latin-Amerika több országában (Brazília, Chile, Mexikó) államszervező stratégiákká alakultak át. A pozitivisták jelszava *Rend és Haladás* a mai brazil zászlóban is megjelenik (portugálul *Ordem e Progresso*)

<sup>21</sup> COMTE (1979), ford. Berényi Gábor, 16.o.

<sup>22</sup> Vö. LA POËPE (1869) 141-149. oo. Áruklodó a megjelenés dátuma. 1869. január 1-jén a brazilok által vezetett szövetségesek bevették Asunciónt, ami nemzetközi riadalmat keltett. Ahogy La Poëpe az ajánlásában írja: „A spanyol-amerikai államoknak, beleértve Buenos Aiest és Montevideót, ajánlom ezt a könyvet, mely pontosan rámutat arra a rájuk leselkedő veszélyre, amivel Dél-Amerika rabszolga-Birodalma fenyegeti őket telhetetlen buzgóságával.” (a szerző fordítása).

Eredeti szöveg: „*Aux États Hispano-Américains, y compris Buenos-Ayres et Montevideo, Je dédie ce Livre qui signale, en le précisant, le danger dont ils sont menacés, par l'insatiable ambition de l'Empire esclavagiste de l'Amérique du Sud.*”

Tudniillik itt egyértelműen Brazíliára céloz, ahol 1888-ig fennmaradt a rabszolgaság intézménye.

Belsőkertjükben egy aljibe, egy medence terült el, ami eső idején a tetőről lecsorgó vizet gyűjtötte össze. A földjeiken szétszórtan elhelyezkedő nádtetős kunyhókban laktak a parasztok (peones), akik megtermelték a kukoricát, az édesburgonyát, a görögdinnyét; terelték a teheneket. Elmondhatjuk, hogy a kis Francisco biztos anyagiak között élt és nevelkedett.

Amikor a szövetségesek 1868. decemberében Lomas Valentinasnál megfutamították a paraguayiakat rábukkantak az őket vezető Resquin tábornok naplójára. Ebben egy bejegyzés említi, hogy Francisco már gyerekkorában kínozott állatokat, ami akkora élvezetet nyújtott neki, hogy szokássá nőtte ki magát nála. Tény, hogy Resquin tábornok a katona-elnök bizalmi embere és gyilkos keze volt. A bejegyzés azonban nem nyert megnyugtató bizonyítást, viszont ebből származtatják azokat a rémtörténeteket, melyek szerint López gyakorta töltötte idejét különféle kínzási módszerek feltalálásával.<sup>23</sup>

Édesapja adta neki az első írás leckéket, majd földrajzot, történelmet, számtant, nyelvtant, filozófiát, latint és teológiát tanult felfogadott argentin mestereitől. Széleskörű ismeretekhez jutott egy olyan országban, ahol egy diktátor betiltotta a felsőfokú oktatást és csak a legalapvetőbb ismeretek elsajátítását engedélyezte (írás, olvasás) az ingyenes és kötelező képzésben. Az idősebb López gondoskodott arról, hogy fia nagyvilági, művelt ember legyen és ebbe az irányba egyengette életútját is. A kreolbőrű apa a bizonytalan származásáról keringő szóbeszédnek ellenére (néger vagy indián ősök megalapozatlan gyanúja merült fel) jó vagyoni helyzete okán a fehérnek mondott osztályhoz tartozott.

A fiú tizennégy éves koráig élt így, mikor egyik nap tudomására hozták, hogy vérszerinti édesapja valójában Lázaro Rojas volt és ő csupán törvénytelen utód a családban.<sup>24</sup> Az egyre terjedő pletyka során többen biztosra vették a hasonlóságot Francisco és Rojas között. A közeli ismerősök viszont nem vitatták az idősebb López apaságát, amit a fotókon észrevehető alacsony termet és vaskos megjelenés csak megerősítenek (6. ábra). Francisco nem járt utána a hírnek, de haláláig kísértette a bizonytalanság. Serdülőkori viharát a paraguayi belpolitikai felfordulás kísérte. 1840. szeptember 20-án elhunyt Dr. Francia. Az idősebb López beszállt a politikába és 1844-re intrikáinak szövődése meghozta számára az

---

<sup>23</sup> CUNNINGHAME GRAHAM, Robert Bontine: *Retrato de un dictador* (1999-ben újradiigitalizált spanyol nyelvű kiadás). A skót szerző 1870-ben kiutazott Argentínába, ahol Lópezről is szerzett információkat, majd visszatért Nagy-Britanniába. Politikusi pályát választott és rokonszenvezett a szocialistákkal. A Lópezről írt eredeti mű angolul jelent meg 1933-ban. Előszavában elítéli a paraguayi elnök iránt érzett revizionista kultuszt. [[http://www.4shared.com/get/wnd8UhlX/Cunninghame\\_Graham\\_-\\_Retrato\\_D.html](http://www.4shared.com/get/wnd8UhlX/Cunninghame_Graham_-_Retrato_D.html)] Letöltés ideje: 2011. 08. 26. 11:04 Eredeti mű: CUNNINGHAME GRAHAM, Robert Bontine: *Portrait of a dictator, Francisco Solano Lopez (Paraguay, 1865-1870)* –London: W. Heinemann Ltd. 1933.

<sup>24</sup> GARCÍA (1987) 38-39. oo.

elnöki címet. Mindeközben Franciscót sem hagyta magára. Támogatta tanulmányait, aki így elsajátította a franciát, azonban, a legendával ellentétben, az angol nyelvet sohasem sikerült kielégítő szinten művelnie.<sup>25</sup> A kor szelleméhez tartozott, hogy a paraguayi ifjak korán belebonyolódtak gáláns kalandokba. Az elnök fia sem képezett kivételt. Ám egyik alkalommal mégis kosarat kapott egy Francisca (becenevén Pancha) Garmendia nevű lánytól. A fiatal szépség nem is gondolhatta, hogy milyen rejtelmes zugokat sértett fel. Francisco egyre több nevet jegyzett fel agytekervényeiben.

Az ifjú katonai pályáját az apa indította el, amivel kilépett a nagyvilágba. Az elnök, hogy biztos embert tudjon magának a hadseregben, ezredesi rangra emelte a fiát 1845-ben, anélkül, hogy végigjáratta volna vele a katonai iskolát és a ranglétrát.<sup>26</sup> Nem is kellett sokat várni az alkalomra, hogy López ezredes kipróbálja magát új szerepében.

Dél-Amerikában a Középső-Andoktól keletre eső geopolitikai vetélkedés fő aktorai Brazília és Argentína voltak. A két puffer állam, Paraguay és Uruguay, képezték a terepet. Ez a négy állam a La Plata-medence területén tömörül. Ebben az ütköző zónában futnak a Paraguay, Uruguay és Paraná folyók, mint kiemelt stratégiai csatlakozók az Atlanti-óceánhoz. Argentína a függetlensége után anarchikus állapotba süllyedt. Az önellátásra törekvő belső területek ellentétei a szabad kereskedelmet támogató Buenos Aireszel egy háborús hangulatot állandósítottak. A szó szoros értelmében nem beszélhetünk egységes argentin piacról, de Rosas diktátor igyekezett ezt megvalósítani. Expanzióval fenyegette Paraguayt és Uruguayt is. Brazília ezt nem tűrte és az uruguayi és ellenzéki argentin csoportosulásokkal egyaránt egyezkedni kezdett. López elnök úgy gondolta, hogy a fiatal Paraguay szuverenitásának megerősítésekként előnyére válhat, ha beszáll a játékba. 1845-ben Corrientesszel<sup>27</sup>, a lázadó északkeleti argentin tartománnyal katonai szövetséget kötött és ennek alkalmazására López ezredest rendelték, akit 5000 fős expedíció élén tábornoki rangra emeltek. Legnagyobb csalódására nem került sor harci cselekményekre.<sup>28</sup> A szövetség felbomlott, neki pedig egy puskalövés nélkül vissza kellett húzódnia a paraguayi határhoz. Ami azonban nyugtalanította az az, hogy a sereg, amit vezetett, nélkülözött mindennemű

---

<sup>25</sup> SAEGER (2007) 50. o., 63. o.

<sup>26</sup> GARCÍA (1987) 51-52. oo.

<sup>27</sup> Beszédes a neve: La Provincia de Corrientes, a Folyamok Tartománya, amit az Uruguay és Paraná határol. Corrientes, Entre Ríos és Misiones tartományok teszik ki a Mesopotamia tájat.

<sup>28</sup> Egy valóban érdemleges dolog azonban mégis történt, amit az apjához írott levelében is megemlített: találkozása az Asunciónba tartó első gőzhajóval. Biblioteca Virtual del Paraguay: CHAVES, Julio César: *Cartas y proclamas de Francisco Solano López*

[[http://www.bvp.org.py/biblio\\_html/chaves\\_fs\\_lopez/chaves\\_fs\\_lopez.pdf](http://www.bvp.org.py/biblio_html/chaves_fs_lopez/chaves_fs_lopez.pdf)] Letöltés ideje: 2011.08.28. 18:56

rendet (szabályos felvonulás, a menet tartása). A kísérletező szellemével látott hozzá a hadsereg kezdeti megreformálásához és rendszabályokat alkotott. 1849-ben az argentin Misiones tartomány elfoglalására kapott megbízatást, amit sikeresen végre is hajtott, ezáltal jobb alkupozíciót biztosítva Rosasszal szemben. Ezenfelül López elnök 1850-ben szövetségi szerződést kötött Brazíliával egy argentin támadás esetére. Ennek ellenére a döntő pillanatban visszavonulót fűjt és nem vett részt a brazil-uruguayi-corrientesi koalíció 1851-es közös hadjáratában, López tábornok őszinte bánatára. Nem akarta elkötelezni magát Brazíliának, ugyanakkor kivéreztetni sem akarta a katonákat a nem biztos nyereségért. Rosas diktátor megbukott. Az argentinok nem feledkeztek meg Paraguay távolmaradásáról. Az új Argentína, támogatva López elnök semleges politikáját, 1852-ben elismerte Paraguay függetlenségét, cserébe visszakapta Misiones tartományt. Az eredmény kétarcú volt. Paraguay szuverén állammá lépett elő Argentína számára, de Misiones átadásával az ország távol maradt az atlanti vizektől, ami a kontinentális jellegét konzerválta. Brazília sem felejtett és López elnök határrendezésekre vonatkozó 1852-es javaslatát rögtön elutasította. Az elnök válaszképp 1853-ban kiutasította az országból a brazil követet. Ugyanebben az évben Nagy-Britannia, Franciaország és az Egyesült Államok elismerte Paraguay függetlenségét. Kapva az alkalmon az elnök diplomáciai küldetéssel bízta meg fiát, ami egy európai körút tervezetét foglalta magában. López tábornokot újból a külvilág forrongó légkörében éri a nagy magánéleti változások ígérete.

Két dolog kapcsolódik egybe jellegzetesen López tábornok európai útján, a politika és a magánélet. Teljes körű megbízottként kereskedelmi és barátsági szerződéseket kötött Nagy-Britanniával, Franciaországgal, Poroszországgal, Spanyolországgal és a Szárd-Piemonti királysággal. A brazil fenyegetés árnyékában fegyverkezési diplomáciát is folytatott. Tanulmányozta a porosz hadseregszervezést. Leszerződtette John W. Whitehead angol mérnököt egy hajó-és fegyvergyár létesítésére. Felkért egy másik angolt, William Stewardot is a katonai egészségügy megreformálására, aki a krími háborúban is részt vett. Legmaradandóbb emlékei mégis Franciaországhoz kötődtek. Párizsban vette legtöbb egyenruháját és valószínűleg igen sok nő szívét hódította meg. III. Napóleon (1808-1873) társaságában részt vett a Champs-Élysées-n tartott katonai díszfelvonuláson.<sup>29</sup> Bejáratosá

---

<sup>29</sup> Francisco Solano Lópezet lenyűgözték a francia állapotok, amit jól mutat az, hogy hosszú időt töltött az Invalidusok dómjánál, I. Napóleon nyughelyénél. Vö. KNOX (2005), ford. Lattmann Tamás, 187. o. „*Először a forradalom, majd Napóleon – és az ő győzelmei, intézményei, majd emléke – tette Franciaországot olyan katonanemzetté a következő századra és még utána is, amilyen soha nem volt a régi rendszer idején.*”

A kortárs Louis Bonaparte, I. Napóleon unokaöccse, is egy sajátos modellt képviselt. Az 1848-as forradalmi hevületet meglovagolva elérte, hogy december 10-én a Köztársaság elnökévé válasszák. 1851. december 2-án

vált a párizsi szalonokba. Ebben a közegben ismerkedett meg az ír származású Elisa Alicia Lynch-csel és érdeklődése termékeny viszonzásra lelt. A szőke hajú különlegesség kellő intellektualitással volt megáldva. Már-már az oltárhoz siettek volna elhatározásukkal, hacsak Elisa nem lett volna házas. Mélyen katolikus francia férje nem volt hajlandó elválni tőle így csak törvénytelenül engedhettek vágyaiknak. Sok történész szerint az okos asszony irányította Francisco politikáját a Nagy Háború felé. Teljes bizonyosság itt sincs, bár vitathatatlan, hogy Elisa komoly társadalmi szerepet töltött be Paraguay közéletében, ahol később meghonosította a szalonkultúrát. Az idős López tiltására azonban fia a visszaúton nem hozhatta magával a nőt, ezért Buenos Airesben hagyta.

1854-es visszatérése után a tábornokot az apja kinevezte had- és flottaügyi miniszternek. Új posztja révén nekilátott a társadalom militarizálásához. Sorozással megemelte a hadsereg létszámát. A tartalékosokat intenzíven gyakorlatoztatta. Így tudta elérni, hogy az 1 milliós<sup>30</sup> ország tartalékosokkal együtt 46 ezer fős hadsereget állítson ki, amibe a Nemzeti Gárda alakulatait nem is számoltuk bele.<sup>31</sup> Fegyverekről is gondoskodott. Angol szállítók kiemelt ügyfele lett. Mindezek az intézkedések azonban még nem értek be egy háború megvívásához, így López miniszter a brazil követ kiutasítását követő feszült helyzetet kénytelen volt kompromisszumos megoldással lezárni. A brazil fél felajánlotta, hogy Paraguay „önszántából” csatlakozzon ahhoz a szabad hajózást vele kölcsönösen biztosító megállapodáshoz, amelyhez hasonlóan Argentína is aláírt 1853. július 10-én Franciaországgal, az Egyesült Államokkal és Nagy-Britanniával, 1856. március 7-én pedig Brazíliával. 1858. február 12-én írták alá a jegyzőkönyveket, amelyekben határkérdéseket is

---

államcsínyt hajtott végre, majd 1852. január 14-én kiadott egy személyére szabott új alkotmányt, amit népszavazással legitimizált. A hatalom megszerzésének záróaktusa, hogy 1852. december 2-án visszahozta a monarchiát, őt pedig III. Napóleonként a franciák császárává koronázták. Szembe ment a liberalizmus elvével, a laissez-faire-rel és háborús államszervezésbe fogott. 1850-ben a francia flotta még a La Manche-on is riadalmat keltett (KENNEDY, 176.o). Személyi uralma alatt fogott bele az iparosításba és bár 1850-ben Nagy-Britannia volt az egyedüli számottevő ipari hatalom, Franciaország lett „az egyedüli ország a kontinensen, ahol az ipar jelentőséggel bír” (TAYLOR, 23. o.). Felhasználva az 1789-es forradalom örökségét, személyén keresztül felülről szervezte meg a társadalmat: központosította a közigazgatást. Megnövelte az állam szerepét, csendőri feladattal ruházta fel, ami miatt egyes francia és amerikai történészek despotának, gonosznak, a „fasiszta” előfutárának írtak le. A következetesebb megközelítések már inkább a kortárs bismarcki „atyáskodó állam” képével hozzák összefüggésbe. Ennek köszönhető, hogy a bonapartizmust és a bismarckizmust rokon értelmű fogalmakként használják a politikatudományok területén is. Az 1850-es évek militarista francia császárságának rendkívül jól felépített rendőrségéről tekintélyes monográfiát írt a francia történészek között is elismert amerikai Payne. Ld.: PAYNE, Howard C.: *The police state of Louis Napoléon Bonaparte 1851-1860* –Seattle: University of Washington Press, 1966.

<sup>30</sup> A kortárs belga Alfred Marbais du Graty 1852-ben 300.000 lakossal számol, míg 1857-re már 800.000-rel, 1861-ben pedig 1.300.000-rel. Gabriel Carrasco 1905-ben megjelent *La población del Paraguay, antes y después de la guerra: rectificación de opiniones generalmente aceptadas* könyvében elveti du Graty adatait és 640.000 főt említ a háború előtt. Az 1911-es Encyclopedia Britannica viszont újból 1.300.000-re teszi a lakosság létszámát.

<sup>31</sup> GARCÍA (1987) 58. o.

rendeztek Brazíliával. Ezzel megnyíltak Paraguay folyamai. Tartva a brazil túlhatalomtól, López elnök proargentín irányvonalat vett fel. Argentínát megint a belső területek és Buenos Aires ellentéte sebeztek. A közvetítőszerre López minisztert küldték ki, aki tető alá hozta az argentin egység helyreállítását az 1859. november 11-i San José de Flores paktum keretében. Ennek köszönhetően Buenos Aires befolyása megerősödött Argentínában. Sajtójuk nem győzte méltatni Franciscót, akit az új La Plata egyesítőjének írtak le, hogy a brazil birodalommal szemben egyensúlyt képviseljen. A béke ünnepelt hőseként tért meg hazájába Francisco. Egyre kiforrottabbá vált benne az a meggyőződés, hogy a gondviselés küldötteként nagyban kell játszania a regionális politikát. Egyensúly elméletének valóban megvolt a gyakorlati eredője. Egy hatalmas Brazília és egy megerősödött Argentína között ajánlatos volt törekedni egy átfogóbb politikai stratégiára, de a személyébe vetett hite és a mély kompromisszumos tapasztalatok hiánya arra predesztinálta, hogy engedjen a politikai militarizmus kísértésének. Apja érezte ezt rajta, így halála előtt utolsó tanácsként a következőket adta irányadónak: *„Rengeteg kérdés maradt függőben fiam, de ne szándékozd azt a karddal sokkal inkább a tollal megoldani, legfőképp Brazíliával.”* (a szerző fordítása)<sup>32</sup> Carlos Antonio López halálával befejeződött egy korszak.

## Az „Atya”

Francisco Solano López elnökségének békés epizódját a tanulmány eme rövid fejezete teszi ki, amit az a nyilvánvaló körülmény magyaráz, hogy már elég fiatalon kapott kormányzati feladatokat. Ennélfogva az 1862-től 70-ig tartó működése, amit 1864-től 70-ig a Nagy Háború alatt fejtett ki, értékelhető politikája beérett szakaszának. Hadigazdaságra állította az országot és szónoklataiban nem egyszer gyakorolta a verbális agressziót Brazíliával szemben. Tehát elnökségének 1862-64-es békés időszakát nevezhetjük katonai tevékenységek nélküli háborúnak<sup>33</sup> is, de politikájában világosan megmutatkozik a katonai fellépés szándéka.

---

<sup>32</sup> GARCÍA (1987) 49. o.

<sup>33</sup> Ne feledjük, hogy a clausewitzi megközelítés szerint a háború az erőszak alkalmazása, hogy akaratunkat rá tudjuk kényszeríteni a másik félre és ennek csak egyik részét tesszik ki a katonai eszközök.

Ezalatt a két év alatt visszaköszönnek régebbi gondolatai. A sajtót keményen ellenőrizte és kényszerítette, hogy szuperlatívuszokban dicsérje egész lényét. Környezetétől megkövetelte az egyöntetű feltétlen rajongást, a tapsparádét. A külsőségek végtelen sorozatának és kihasználásának megszállottjává vált. Elismeréssel tekintett a korabeli alkotmányokra, de ugyanolyan értéktelennek minősítette őket, amikor megvalósíthatóságuk nehézségeire mutatott rá, hozzátéve, hogy egy ilyen alkotmány csak hazája ártalmára lehet.<sup>34</sup>

A nemzethez címzett 1862. október 16-i elnöki kiáltványában tetten érhetőek gondolatainak vázai. Ebben leszögezte, hogy a hadsereg a jogteremtő erő példája. A hadsereg nála a törvények megtartója. Hitte, hogy a békét, az egyetértést, a közjót csak ez szolgálja. Nem ismerte a vita fogalmát. Vallotta, hogy a paraguayiaknak távol kell magukat tartaniuk az absztrakt elveket felvető kérdésektől.<sup>35</sup>

Elnökké emeléséről egy személyes hangú diplomáciai jegyzékben értesítette III. Napóleont. Ebben abbéli törekvéséről biztosította, hogy szorosabbra fűzi a Paraguay és Franciaország közötti viszonyt.<sup>36</sup> Hatalma legitimációjának nevezi meg a nemzet akaratát.<sup>37</sup> Különös homályba borult az 1856-os alkotmánymódosítás ténye.

A titkos terror befészkelődött minden háztartásba. Letartóztatások, kivégzések követték egymást.<sup>38</sup> A sikolyokat elnyomta a nemzeti ügy győzelmének ígérete. Felerősödött

---

<sup>34</sup> Guerra de la Triple Alianza (Esteban Rodrigo Federico / Acevedo Brambilla Luccini) [<http://www.monografias.com/trabajos/triplealianza/triplealianza.shtml>] Letöltés ideje: 2011. 07. 07. 14:50

<sup>35</sup> Biblioteca Virtual del Paraguay: CHAVES, Julio César: *Cartas y proclamas de Francisco Solano López* [[http://www.bvp.org.py/biblio\\_htm/chaves\\_fs\\_lopez/chaves\\_fs\\_lopez.pdf](http://www.bvp.org.py/biblio_htm/chaves_fs_lopez/chaves_fs_lopez.pdf)] Letöltés ideje: 2011.08.28. 18:56

<sup>36</sup> López hamis reményeket táplált a protekcionizmust támogató bonapartista Franciaország iránt. III. Napoleon kénytelen volt engedni a belföldi és a brit nyomásnak, így rendszere liberalizációjába kezdett 1862-től (MILZA, 465-504. oo.), előtte pedig 1860-ban egy szabadkereskedelmi szerződést írt alá Nagy-Britanniával, a Cobden-Chevalier féle egyezményt (CAMERON, 332-333. oo.), amivel a brit textiláruk szabadon megjelenhettek a francia piacokon. Azonban a *Szfinx* császársága külpolitikailag kezdett kimerülni. Az 1860-as évektől, Bismarck miniszterelnökségével egyidőben, Poroszország gazdasági fellendülést tapasztalt, ámbar a külpolitikai kalandokat még kerülni óhajtott (KENNEDY, 155-156. oo.). Ugyanakkor Franciaország az ekkor újjáéledő lengyel kérdésben mutatott állásfoglalása miatt kiváltotta az orosz és a brit fél aggodalmait, ami *par excellence* elszigetelődését eredményezte (TAYLOR, 169-186. oo., 220-253. oo.). Katonailag pedig az 1861-67-es mexikói fiaskó (GOOCH, 73-84. oo.) és az 1864-es algériai lázadás terhelték le (MILZA, 524. o.). Franciaország így kétes szövetséggé vált abban az időben, amikor az „*ipari forradalom okozta technikai robbanás először éreztette igazi nagy hatását a hadászatban*” (KENNEDY, 177.o.).

<sup>37</sup> Biblioteca Virtual del Paraguay: CHAVES, Julio César: *Cartas y proclamas de Francisco Solano López* [[http://www.bvp.org.py/biblio\\_htm/chaves\\_fs\\_lopez/chaves\\_fs\\_lopez.pdf](http://www.bvp.org.py/biblio_htm/chaves_fs_lopez/chaves_fs_lopez.pdf)] Letöltés ideje: 2011.08.28. 18:56

<sup>38</sup> A bécsi születésű író-újságíró Thea Leitner például párhuzamot lát López, Hitler és Sztálin rémuralma között (LEITNER, 228. o.). II. Péter brazil császárról, López ellenségéről, szóló életrajzában fejti ki ezt a gondolatmenetet. A császár iránti kedvező kép kialakításában komoly szerepet játszhatott II. Péter Habsburg származása, tudniillik édesanyja Habsburg Mária Leopoldina volt, I. Ferenc osztrák császár lánya. Szépprózai művében a romantikus Habsburg nosztalgia kerül előtérbe a sokkal nagyobb tekintélyű Habsburg reálpolitikai hatalomgyakorlással szemben. Nem szerencsés egyetlen emberi nevező okán, mint az önzés párhuzamba állítani történelmi személyeket. Ezzel csak a levegőt csépeljük a gabona helyett.

a Brazília-ellenes retorika. A katona-elnök magát vétlennek, jóhiszeműnek, a fiatalok barátjának állította be és a körülmények súlyosbodásáért külső erőket hibáztatott. Verbális politikai támadásai nem zárták ki a személyes ügyek állami kezelését. A háború alatt elítélt paraguayiak között ott volt maga Pancha Garmendia is, aki ellen a mai napig sem bizonyított árulás volt a vád. (Lásd 11. oldal, a lány kikoszarazta évekkorábban) Persze sok más paraguayit is elért a végzete anélkül, hogy személyes kapcsolatba került volna elnökével. Azzal az elnökkel, akit a béke fojtogatott, háborújával pedig ő fojtott.

### A háború megvívása

A Nagy Háború azokra az időkre esett, amikor a harcászat és a hadászat területén komoly változások jelentkeztek. Paul Kennedy kérdéssorozatban világítja meg képlékeny kimenetelüket: *„Melyik fegyvernem lesz a fontosabb a jövő ütközeteiben – a modern hátultöltő puskával rendelkező gyalogság vagy a tüzérség az új acélsöví, gyorsan mozgatható ágyúival? Hogyan befolyásolja a vasút és a távíró a hadvezetést? Az új haditechnika a támadó vagy a védekező hadseregeknek jelent-e majd előnyt?”*<sup>39</sup>

A történész Hobsbawm a Nagy Háború egyediségét a következőképpen írja körül:

*„Csak a polgárháborúk és viszonylag csekély számú konfliktus, amely igazi tömegháborúvá fajult, mint Paraguay és szomszédainak háborúja (1864-1870) váltak olyan irányíthatatlan mészárlásokká és rombolássá, amilyeneket századunk jól ismer. (...) A paraguayi háborúban 330.000 ember vesztette életét, és a háború első számú áldozatának, Paraguaynak a lakossága 200.000-re csökkent, amiből talán 30.000 lehetett a férfi. (...) A paraguayi háborút leginkább úgy tekinthetjük, mint a La Plata medencéjének integrálását a brit világ gazdaságba.”*<sup>40</sup>

Vitathatatlan, hogy nemzetközi érdekek egyre szorosabbra fűzték aspirációikat López államára. A háborút azonban López robbantotta ki. Ez a háború az ő háborúja volt,

---

<sup>39</sup> KENNEDY (1992) 177. o. Társadalompolitikai megközelítésből komoly szerepet tulajdoníthatunk a sajtónak is, amit a háborús felek remekül ki is használtak. Paraguay több obszcén tartalmú gyűlöletkeltő újságot nyomott a frontkatonák részére (El Centinela, El Cabichuí, El Cacique Lambaré, La Estrella) spanyol és guaraní-indián nyelven egyaránt, hiszen a jezsuita térítők is kétnyelvű könyveket nyomtak a térítési munka előmozdítása érdekében.

<sup>40</sup> HOBBSAWM (1978) 68-69. oo. A századunk alatt a XX. századot érthetjük.

egyértelmű, hogy személye nélkül másképp alakultak volna a regionális kapcsolatok. Elég példát szolgál apja (főleg offenzív!) háborút kerülő külpolitikája. Meghalt a király, éljen a király! Franciscóé volt a döntés, amikor 1864-ben felgyorsultak az események. A The New York Times már 1863. december 6-án elkezdte egy cikkében Paraguay sajtóját rontani. Rámutatva a francia-mexikói háború, és ezzel az európai befolyás veszélyére, Paraguayt francia csatlós államként mutatta be, sőt a monarchia erjedő terjedésének rémét vetítette elő a köztársaságpárti amerikai újságolvasó közönségnek.<sup>41</sup> Civilizációellenes attribútumokkal ruházta fel López országát. Hasonló okokból az 1862-től hatalmon levő liberális argentin elnök, Bartolomé Mitre (1821-1906), aki a buenos airesi szabadkereskedelmi politika támogatója volt, felhasználta az emigráns paraguayiak sajtóját. A korabeli közbeszéd jelszavaként nőtte ki magát a szólás: „*A szabad kereskedelem ellensége a civilizáció ellensége*”. Nem csoda, hogy az argentin közhangulat rányomta bélyegét a The New York Times helyi tudósítójának írói meglátására is, amit az 1864. április 5-i cikk is bizonyít. Ebben López már a császárság kikiáltására készül. „*Egy császári működés Paraguayban nem túl meglepő. Ez az ország a régi és modern idők egyik legszörnyűbb önkényuralmát tapasztalta meg mélyen a híres Dr. Francia alatt. Halála után negyed századdal különféle erőfeszítéseket tettek rendszere újjáélesztésére. Még a jelenlegi López elnök kormányzata is inkább monarchia, mint köztársaság.*” (a szerző fordítása)<sup>42</sup>

A háború közvetlen kirobbantója azonban egy konkrét politikai lépés volt. Brazília és Argentína beavatkozott Uruguay polgárháborújába, pontosabban szólva kedvező körülményeket teremtettek egy ottani polgárháború kitöréséhez. Brazília tevőlegesen is részt vállalt, amikor 1864. október 12-én betört Uruguayba a kormányellenes csapatok megsegítésére. López felismerve a befolyási övezetekért való harc jelentőségét tiltakozott ez ellen a lépés ellen és saját egyensúly-politika alternatíváját ajánlotta. Ennek az ügynek meg

---

<sup>41</sup> The New York Times. SOUTH AMERICA.; French Machinations in Paraguay. Published: December 6, 1863. [<http://www.nytimes.com/1863/12/06/news/south-america-french-machinations-in-paraguay.html?scp=1&sq=south%20america%20french%20machinations&st=cse>] Letöltés ideje: 2012. 02. 01. 13:02

„Egy szövetség képessé tenné Franciaországot és Paraguayt arra, hogy megszabják bármely dél-amerikai köztársaság államformáját.” (a szerző fordítása)

Eredeti szöveg: “*An alliance (...) would make France and Paraguay able to dictate forms of government to any South American Republic.*”

<sup>42</sup> The New York Times. ANOTHER AMERICAN EMPEROR. Published: April 5, 1864. [<http://www.nytimes.com/1864/04/05/news/another-american-emperor.html?scp=1&sq=1864%2004%2005%20another%20american%20emperor&st=cse>] Letöltés ideje: 2012. 02. 01. 13:05

Eredeti szöveg: “*This imperial movement in Paraguay is not very astonishing. That country had a long experience of despotism -- one of the most terrible despotisms of modern or ancient times -- under the famous Dr. FRANCIA; and since his death, a quarter of a century ago, there have been various efforts to revive his system. Even the present government of President LOPEZ is more like a monarchy than a republic.*”

akarta nyerni Argentínát is, kevés sikerrel. Argentína nem akart katonai szerepet vállalni. Brazília viszont nem késlekedett. Brazília belső esőerdei területeit szárazföldön nehezen lehetett megközelíteni<sup>43</sup>, így a folyók jelentették az országutakat. A brazil Mato Grosso tartományba például a Paraguay folyó mentén volt lehetséges az odajutás. Nem véletlen, hogy a kölcsönös szabad hajózhatóságot biztosító egyezmények megkötése elsősorban Brazília érdeke volt. Mint ismeretes Paraguay ilyet 1858-ban kötött meg a császári kolosszussal. López valószínűleg tudatosan készülődött a szerződészegésre, hiszen már 1864. februárja óta rendkívüli mozgósítást rendelt el.<sup>44</sup> Félelmét a brazil-uruguayi konfliktus igazolta. Uruguay támogatása mellett határozott és szolidaritást vállalt Brazíliával szemben. A huszárvágást az jelentette, amikor 1864. november 13-án a Mato Grossóba tartó *Marquês de Olinda* brazil gőzöst, miután elhagyta Asunciónt, foglyul ejtette a tartomány kinevezett kormányzójával együtt, aki a háború alatt fogságban halt meg.

López elszánta magát és északra, az Amazonas felé vette az irányt, hogy a brazil hátszínig, Mato Grossot semlegesítse. Érzékletes leírást ad erről George Thompson, angol mérnök alezredes, aki szinte az utolsó pillanatokig kitartott López mellett és segítette később a védekezésbe átcsapott háborújában. A *The War in Paraguay* című munkájának előszavában érdekes kijelentést találunk tőle. Miután igyekszik mérsékelni felelősségét az irtóháborúvá fajult összecsapásban a következőt írja: „Gyalázatos volt az az eljárás, ahogy López elnök elkezdte háborúját az argentinok ellen, de viszont a Brazíliával való háború látszólag elkerülhetetlen volt, és ha azt ő nem akkor kezdte volna el, amikor, akkor Brazília hátrányba hozta volna Paraguayt.” (a szerző fordítása)<sup>45</sup> 1864. december 24-e és 1865. január 10-e között (kevesebb, mint egy hónap alatt!) megközelítőleg 150.000 km<sup>2</sup>-nyi területet foglaltak el a paraguayi erők. A meglepés ereje szigorú szervezés eredménye volt: a gőzhajóval ellátott folyami hadseregcsoporthoz megtámogatta a szárazföldi hadseregcsoporthoz. Eufórikus hangulat

---

<sup>43</sup> A közlekedés állapotára tesz utalást az a szendrői Geöcze István, Garibaldi főhadnagya, aki a paraguayi háború idején Brazíliában tartózkodott 1864-66 között (GEÖCZE, 1. kötet, 153. o.: ... „egész Brazília vasút híjával van, bár néhány hosszabb vonal előmunkálatai már megkezdettek.”).

Az 1930-ban megjelent *A Magyar Kir. Honvéd Ludovika Akadémia története* is megemlíti őt, mint főhadnagyot, később századost, aki a Ludovikán oktatott és a Ludovika Akadémia Közlöny szerkesztőjeként működött 1872-től 1880-ig (DEZSÉRI, 961. o., 966. o.). A Közlöny első számában fel van tüntetve a tantárgyi tanterve (Hadseregszervezést tanított az általános tisztképző tanfolyamon. Közlöny, 1873/4, 51-52. oo., 57. o.).

<sup>44</sup> GARCÍA (1987) 78. o. 1864. februárja és augusztusa között kb. 64.000 ember kiképzése történt meg.

<sup>45</sup> THOMPSON, George: *The war in Paraguay. With a historical sketch of the country and its people and notes upon the military engineering of the war* –London: Longmans, Green, and co., 1869.

[[http://books.google.com/books?id=jaQOAAAAIAAJ&printsec=frontcover&source=gbg\\_summary\\_r&cad=0#v=onepage&q&f=false](http://books.google.com/books?id=jaQOAAAAIAAJ&printsec=frontcover&source=gbg_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false)] Letöltés ideje: 2011. 09. 03. 20:09

Eredeti szöveg: “The mode in which President Lopez began the war on the Argentines was outrageous, but with Brazil war was apparently unavoidable; and had he not commenced the war when he did, Brazil would have taken Paraguay at a disadvantage.”

fogadta az Asunciónba visszatérőket. Kitűnően alkalmazták a mozgáscentrikus hadviselést. Az időből azonban kifutottak, mert időközben Uruguayban a brazilok megbuktatták a kormányt és a lázadó Venancio Florest rakták a helyére bábnak.

López követelte Argentínától, hogy engedje át őt folyami területén (a Paraná folyón) Brazília ellen. Mitre nem mert állást foglalni, mert attól tartott, hogy a paraguayi sereg felvonulásakor felébrednek az argentin belső tartományok lakóiban a remények az új ellenállásra Buenos Aires központosító tevékenysége ellen. López így engedély nélkül támadott. A korábbi mato grossói kivitelezést nem alkalmazták. López türelmetlen volt. Betört Argentínába, de a folyami hadseregcsoporthoz jelentékenyen elszakadt a szárazföldi hadseregcsoporthoz. Hamar jelentkeztek utánpótlási problémák. A paraguayi hadseregcsoporthoz szétszéledt. A koordináció hiánya megbosszulta magát. Mitre kapott az alkalmon. Felvette a kapcsolatot II. Péterrel és 1865. május 1-én Uruguay bevonásával létrehozták a Hármas Szövetséget. A szövetséges hadsereg főparancsnokságát Mitre kapta meg, de a folyami hadseregcsoporthoz irányítása brazil kézben maradt, vagyis a kezdeményezést II. Péter nem adta át, a főparancsnokság szimbolikus maradt a brazil császár tekintélyével szemben. Brazil katonai szakértők is tudták, hogy a folyami háborúban a flottáé a döntő szó, így Mitre önkéntelenül is aránytalan szerephez jutott, amit csak alátámasztott az a tény, hogy a brazilok külön szárazföldi köteléket is létrehoztak. A keresztes felhívásra emlékeztető szövetségi szerződést titkosnak szánták. A szöveg azt hangsúlyozza, hogy a López kormányzat ellen folytatnak háborút, nem a paraguayi nép ellen és így kizárandó a külön megállapodás a szerződő felek részéről. Eddig a kívülről történő rendszerváltás szándéka mutatkozik meg. Azonban a szerződés XVI. cikkelye szerint<sup>46</sup> Brazília és Argentína területekhez jutna a háború utáni új határrendezés révén, ami viszont ellentmond a rendszerváltás tételének és Paraguay szuverenitását sérti. Mitre tudta miért kockáztat. A szövetségesek világos politikai céljait megerősítette az a tény, hogy 1865. június 11-én a rosszul vezetett paraguayi flottát kíméletlenül megveri a brazil flotta Riachuelónál a Paranán és így a folyókon López elvesztette a kezdeményezést. A riachuelói csata előjátéka volt a hosszú felmorzsoló háborúnak. Paraguay csak saját szárazföldi erejében, gerilla képességeiben és a nehéz hazai terepben bízhatott.

---

<sup>46</sup> *Tratado de Alianza contra el Paraguay (traducción literal del texto publicado por el Gobierno británico)* – Paris: Imprenta de Dubuison, 1866.

[[http://books.google.es/books?id=A-YAAAAAYAAJ&printsec=frontcover&dq=juan+bautista+alberdi+paraguay&hl=es&ei=FE6hTtnFMtDO-Qa3x4GxBQ&sa=X&oi=book\\_result&ct=result&resnum=2&sqi=2&ved=0CDUQ6AEwAQ#v=onepage&q&f=false](http://books.google.es/books?id=A-YAAAAAYAAJ&printsec=frontcover&dq=juan+bautista+alberdi+paraguay&hl=es&ei=FE6hTtnFMtDO-Qa3x4GxBQ&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=2&sqi=2&ved=0CDUQ6AEwAQ#v=onepage&q&f=false)] Letöltés ideje: 2011. 10. 21. 12:51. Természetesen a szerződés sok más kiadásban is megjelent.

Riachuelo után megkezdődik López visszavonulása. 1865. szeptember 19-én az argentin Uruguayana visszafoglalásával a szövetségesek kiszorították a paraguayiakat Argentínából. 1866. április 16-án a brazil flotta jelentékeny támogatásával megtörtént a betörés Paraguayba. Az ütközetek nem alakultak kedvezően a szövetségesek számára. A helyzetet nehezítette, hogy 1866. májusában uruguayi kollégája révén egy angol diplomata nyilvánosságra hozta a Hármasszövetség szerződését, ami nagy nemzetközi felháborodást keltett. Dél-Amerika államai szolidaritásukról biztosították Paraguayt, sőt az Egyesült Államok 1867. januárjában felajánlkozott döntőbírónak a konfliktus rendezésére<sup>47</sup>. Brazília sajtója leromlott. Az elhúzódó háború az argentin közvéleményt is elkeserítette.

II. Péter bölcsen járt el, mikor a sokat ígérő, rutinos és több császárellenes lázadást leverő Caxias<sup>48</sup> nevezte ki a brazil kötelék főparancsnokává. Karizmatikus egyéniségével végig vezetni tudta csapatait olykor az 1867-től felélénkülő gerillaharcokban is. A szövetséges felek azonban politikailag kimerültek. 1868-ban Mitre elvesztette az elnökséget, a brazil kormányzatot pedig a konzervatívok vették át a gyors háborút ígérő, és így hiteltelenné vált liberálisoktól. A császár tekintélye is megtépázódott és szerveződni kezdtek a köztársaságparti csoportosulások. Mitre távoztával a szövetséges csapatok főparancsnokságát Caxias kapta meg, aki páncélozott gőzhajóival (amikkel López sohasem rendelkezett) 1868. február 18-tól ostrom alá vette Humaitá, Asunción kapuját és a háború kulcsát. Az összehangolt támadások során végül 1868. augusztus 5-én Humaitá kapitulált, de az ott tartózkodó Lópeznek sikerült elmenekülnie. Caxias nem várt. Energikus lény nem engedett megalkuvást. Utána eredt és a decemberi hadjáratban (Dezembraba) sikerült megsemmisítenie megmaradt serege nagy részét, ami lehetetlenné tette a visszacsapás képességét. Megtisztítva a közvetlen környezetet Caxias lemondott a csapatok vezetéséről és a szövetségesek bevonulhattak Asunciónba 1869. január 1-jén. Megalakult az emigránsok részvételével az új

---

<sup>47</sup> Érdekességgént közbevetethetjük, hogy a diplomáciai előmunkálatokat az Egyesült Államok nagykövete, a 48-as honvéd Asbóth Sándor kezdte meg, de 1868-as korai halála Buenos Airesben ezt megszakította. Ezekben az időkben a 48-as Csetz tábornok földmérői munkát végzett Argentína számára a paraguayi és brazil határvidéken. Ő karolta fel azt a másik 48-ast, Mayer Móricot, aki a paraguayi háborút végigküzdötte az argentinok oldalán. Décsy János, Perczel Mór szárnysegédje, a brazilok oldalán vett részt a háborúban 1866-tól kezdve. A paraguayiak oldalán az osztrák sereg volt mérnökkari tisztje, a magyar származású Wisner Ferenc (Francisco Wisner de Morgenstern) szervezte a védekezést. Részt vett annak az Humaitá erődjének a tervezésében, amit Asunción előretolt bástyájának szántak és ahol hosszú és döntő ostromharcok zajlottak. Vö. ONODY, Oliver: *Um capitão do exército húngaro no Brasil*. In: Revista do Instituto Histórico e Geográfico Brasileiro. Rio de Janeiro, 1981. 123-158. oo., SZABÓ (1982) 149-172. oo., TORBÁGYI (2009) 47-55. oo.

<sup>48</sup> Júlio José Chiavenato brazil baloldali történész vetette fel azt a gyanút, hogy Caxias, az angol tőke imperialista hóhéra a katonák hulláit bedobatta a folyókba, hogy megtörje a paraguayi lakosság ellenállását az ihatatlan vízzel. Érvek és ellenérvek tartják a szakma körében a viták kereszttüzében a kérdést.

paraguayi kormány és elkezdődtek az esélylatolgatások a háború utáni időkről<sup>49</sup>. Eközben López a hegyekbe vonult vissza és utóvédharcokat folytatott utolsó embereivel. 1870. március 1-én vesztette életét az utolsó csatában Cerro Coránál.

## Összegzés

A történelem logikájából az következett, hogy a Nagy Háborút végül Paraguay elvesztette. A hadműveleteket a folyók mentén hajtották végre és nem meglepő, hogy a jobb hajókkal rendelkező fél nyerte meg a háborút (7. ábra). A paraguayi flottaprogram nem tudott felzárkózni a XIX. századi ipari harcászat szintjére. A háború elhúzódó voltát sokkal inkább az magyarázza, hogy López az ország belső erő tartalékai mellett,<sup>50</sup> a hadászat területén az erődökben és az ágyúkban bízott, ezért szokták a konfliktust metaforába öntve a hajó-tüzérség párbajának is hívni. 1870-re, egy már népiirtásig ment háború végére a La Plata folyamai végleg az Atlanti-óceánra néző kikötővárosokhoz lettek becsatolva (8-9. ábra Paraguay területi változásairól). Ezzel megtörtént egy gazdasági és politikai értelemben vett rendszerváltás, ami visszavetette Paraguay addigi iparosításban elért eredményeit, kivérezte a lakosság 65-70%-át és lemetszte a nemzetállam területének közel 1/3-át. Bebizonyosodott, hogy, a politikai hozadékot szem előtt tartva, katonailag a paraguayiak hódítása közel sem volt annyira eredményes, mint a háború után alig 10 évig tartó brazil megszálló erők békefenntartása.

---

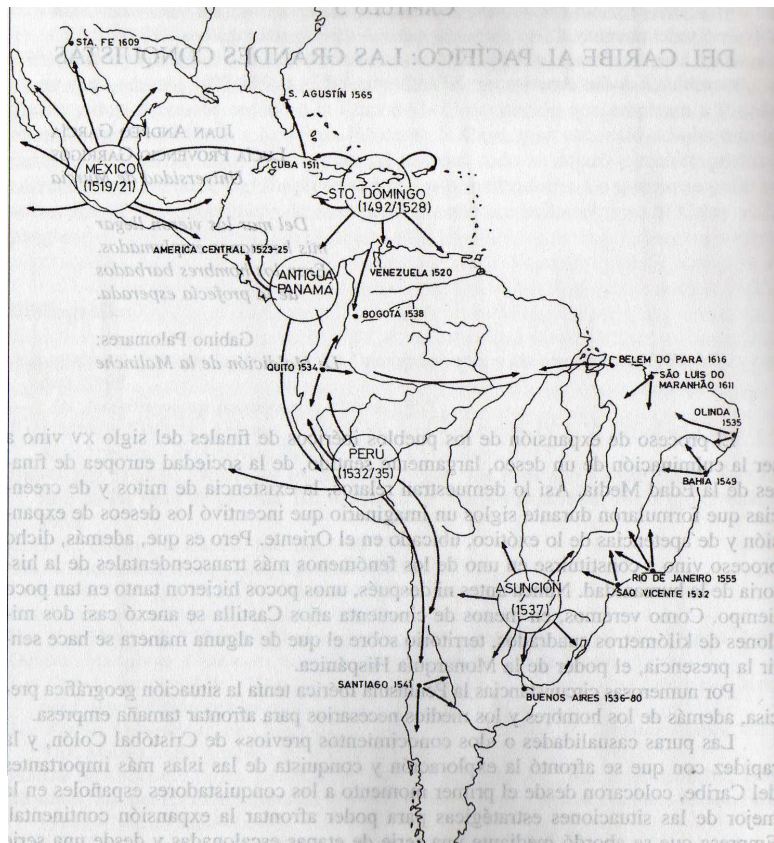
<sup>49</sup> Az 1869-ben Rióba, Brazíliába kirendelt francia nagykövet, Arthur de Gobineau III. Napóleon Külügyminisztériumával folytatott levelezéséből kiderül, hogy a francia külpolitika elsőrendű célja a folyók megnyitása és a szabad kereskedelem biztosítása volt. Vö. GOBINEAU (1990) 76-79. oo.

<sup>50</sup> A blokád alá vont Paraguay hadigazdaságra állításáról remek gazdasági tanulmány jelent meg. BLINN REBER, Vera: *A Case of Total War: Paraguay, 1864–1870*. In: *Journal of Iberian and Latin America Studies* 5 1999 15-40. oo.

## Képek



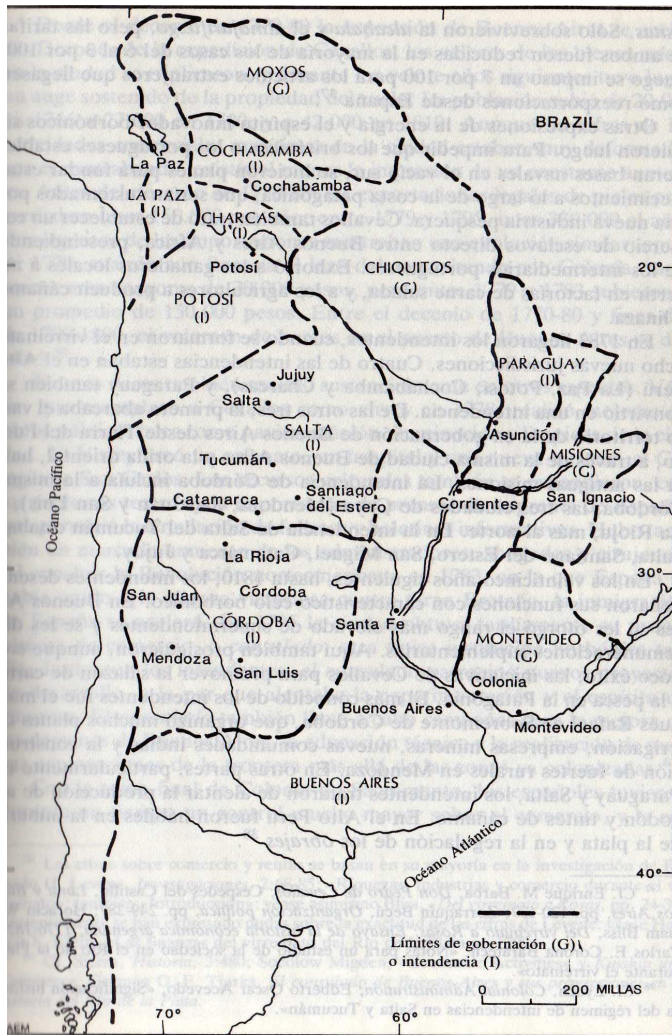
1. ábra: a La Plata medence és a Paraná-Paraguay-alföld vízhálózata



2. ábra: Térszervező központok



3. ábra



4. ábra: Río de la Plata alkiráltság

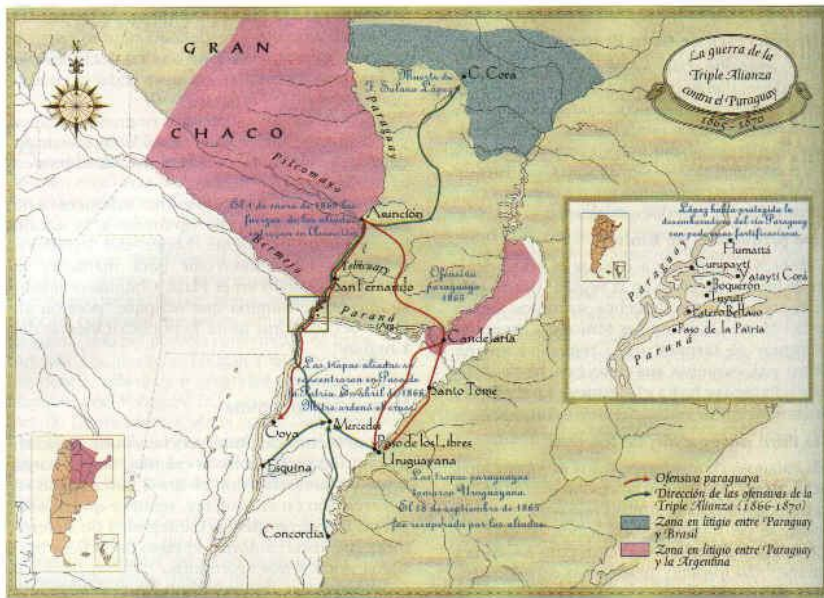


5. ábra



6. ábra

## La guerra de la Triple Alianza (1865-1870)



7. ábra: a térkép nem tünteti fel az 1864. december 13. és 1865. május 1. közötti paraguayi hadműveleteket a brazil területeken, amit a történetírás sajátosan paraguayi Blitzkriegnek is nevez.



8. ábra



9. ábra

## Képek forrása

1. ábra: La cuenca del Plata y la Hidrovía Paraguay-Paraná

[<http://www.chasque.net/rmartine/hidrovia/mapa1.html>] Letöltés ideje: 2011. 09. 14. 18:59

2. ábra: MORALES PADRÓN, Francisco: *Historia del descubrimiento y conquista de América* –Madrid: Editora Nacional, 1981. –ISBN 842760291X 261. o.

3. ábra: BARDÓCZ, Lászlóné: *Történelmi világtlasz* –Bp.: Cartographia Kft., 1998. –ISBN 9633525195CM 57. o.

4. ábra: ROCK, David: *Argentina, 1516-1987 : desde la colonización española hasta Alfonsín* –Madrid: Alianza Editorial, 1988. –ISBN 8420642215 101. o.

5. ábra: GRATY, Alfredo M. du: *La República del Paraguay* –Besanzón: Imprenta de José Jacquin, 1862. [[http://www.culturaapicola.com.ar/apuntes/libros/79\\_du\\_Graty.pdf](http://www.culturaapicola.com.ar/apuntes/libros/79_du_Graty.pdf)] Letöltés ideje: 2011. 11. 10. 14:45

6. ábra: TORAL, André Amaral de: *Entre retratos e cadáveres: a fotografia na Guerra do Paraguai* In: Revista Brasileira de História. –São Paulo, v. 19, nº 38, 1999. 283-310. oo.  
[<http://www.scielo.br/pdf/rbh/v19n38/1005.pdf>] Letöltés ideje: 2011. 05. 27. 10:16

7. ábra: Mapa de la guerra de la Triple Alianza (1865-1870)

[<http://www.oni.escuelas.edu.ar/olimpi99/guerrasincuartel/mapas/mapa14.htm>] Letöltés ideje: 2011. 11. 22. 20:33

8. ábra: BARDÓCZ, Lászlóné: *Történelmi világtlasz* –Bp.: Cartographia Kft., 1998. –ISBN 9633525195CM 71. o

9. ábra: BARDÓCZ, Lászlóné: *Történelmi világtlasz* –Bp.: Cartographia Kft., 1998. –ISBN 9633525195CM 71. o

## Bibliográfia

*A Ludovica Academia Közlönye: Első évfolyam 1873/4.* Szerk. és Kiadja: A M. Kir. Honvédségi Ludovica Academia Tanári Kara. –Bp.: Légrády testvérek.

BIRMINGHAM, David: *Portugália története* –Bp.: Pannonica, 1998. –ISBN 9638469838

BITTERLI, Urs: *"Vadak" és "civilizáltak" : Az európai-tengerentúli érintkezés szellem- és kultúrtörténete* –Bp.: Gondolat Könyvkiadó, 1982. –ISBN 963281178X

BLINN REBER, Vera: *A Case of Total War: Paraguay, 1864–1870.* In: *Journal of Iberian and Latin America Studies* 5 1999. 15-40. oo.

CAMERON, Rondo: *A világgazdaság rövid története a kőkorszaktól napjainkig* –Bp.: Maecenas Könyvkiadó, 1998. –ISBN 9639025755

COMTE, Auguste (ford. Berényi Gábor): *A pozitív szellem: Két értekezés* –Bp.: Magyar Helikon, 1979. –ISBN 9632071743

COWLEY, Robert – PARKER, Geoffrey: *The Reader's companion to military history* – Boston: Houghton Mifflin, 1996. –ISBN 0395669693

DEZSÉRI, Bachó László (szerk.): *A Magyar Kir. Honvéd Ludovika Akadémia története* –Bp.: Ludovika Akadémia, 1930.

DORATIOTO, Francisco: *Maldita guerra : nova história da Guerra do Paraguai* –São Paulo: Companhia das Letras, 2002. –ISBN 8535902244

DUPUY, R. Ernest – DUPUY, Trevor N.: *The Harper encyclopedia of military history: from 3500 B.C. to the present* –New York: HarperCollins, 1993. –ISBN 0062700561

GARCÍA BERNAL, Manuela Cristina: *Francisco Solano López* –Madrid: Sociedad Estatal para la Ejecución Programas del Quinto Centenario, 1987. –ISBN 8476790864

GEÖCZE, István szendrői: *Utazás Brazíliába és vissza* (2 kötet) –Pest: Laufferc 1869-1870  
Pest Rudnyánszky Ny.

GOBINEAU, Arthur, comte de: *Arthur de Gobineau et le Brésil : correspondance diplomatique du ministre de France à Rio de Janeiro, 1869-1870* –Grenoble : Presses Universitaires de Grenoble, 1990. –ISBN 2706103876

GOOCH, George Peabody: *The Second Empire* –London: Longmans, 1961.

HALPERÍN DONGHI, Tulio Halperin: *Reforma y disolución de los imperios ibéricos, 1750 – 1850* In.: *Historia de América Latina 3* Dir.: SÁNCHEZ – ALBORNOZ, Nicolás, Madrid: Alianza Editorial, 1985. –ISBN 8420642037

HOBBSBAWM, Eric J.: *A tőke kora : 1848-1875* –Bp.: Kossuth Könyvkiadó, 1978. –ISBN 9630912023

HUNTINGTON, Samuel Phillips: *A katona és az állam : a civil és a katonai szféra viszonyának elmélete és politikája* –Bp.: Zrínyi Kiadó-Atlanti Kiadó, 1994. –ISBN 9633272211

KALMÁR, János: *A spanyol örökösödési háború (1701-1714)*. In: *A kora újkor története*. Szerk.: POÓR, János –Bp.: Osiris, 2009. –ISBN 9789632760131

KENNEDY, Paul: *A nagyhatalmak tündöklése és bukása: Gazdasági változások és katonai konfliktusok, 1500 – 2000* -Bp.: Akadémiai Kiadó, 1992. –ISBN 9630560763

KNOX, Macgregor (ford. Lattmann Tamás): *Tömegpolitika és nacionalizmus mint hadügyi forradalom: a francia forradalom és ami utána következett*. In.: *A korai stratégiai gondolkodás: tanulmányok*. Szerk.: VESZPRÉMY, László –Bp.: Zrínyi Kiadó, 2005. –ISBN 9633273986

LA POËPE, Claude de: *La politique du Paraguay; identité de cette politique avec celle de la France et de la Grande-Bretagne dans le Rio de La Plata* –Paris: E. Dentu, 1869.

LEHMANN, Antal – VUICS, Tibor: *Földrajzi fogalmak szótára* –Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1999. –ISBN 9631883752

LEITNER, Thea: *A Habsburgok elfelejtett gyermekei* –Bp.: Fabula Könyvkiadó Kft., 1994. ISBN 9638169885

MILZA, Pierre: *Napoléon III* –Paris: Perrin, 2004. –ISBN 2262016356

ONODY, Oliver: *Um capitão do exército húngaro no Brasil*. In: Revista do Instituto Histórico e Geográfico Brasileiro. Rio de Janeiro, 1981. 123-158. oo.

PAYNE, Howard C.: *The police state of Louis Napoléon Bonaparte 1851-1860* –Seattle: University of Washington Press, 1966.

ROCK, David: *Argentina, 1516-1987 : desde la colonización española hasta Alfonsín* – Madrid: Alianza Editorial, 1988. –ISBN 8420642215

SAEGER, James Schofield: *Francisco Solano López and the ruination of Paraguay : honor and egocentrism* –Lanham: Rowman & Littlefield, 2007. –ISBN 9780742537545

SZABÓ, László: *Magyar múlt Dél-Amerikában, 1519-1900* –Bp.: Európa Könyvkiadó, 1982. –ISBN 9630729296

TAYLOR, Alan John Percivale: *Harc a hatalomért: Európa, 1848-1918* –Bp.: Scolar, 2000. – ISBN 9639193348

TORBÁGYI, Péter: *Magyar kivándorlás Latin-Amerikába az első világháború előtt: doktori értekezés* –Szeged: SZTE Történettudományi Doktori Iskola, 2009. –ISBN 9789634829379

## Internetes hivatkozások

ATILIO-CAZAL, Joel: *Paraguay: de la independencia al oprobio* In: Nueva Sociedad. Nro. 53 (marzo-abril 1981) 113-122. oo. [[http://www.nuso.org/upload/articulos/846\\_1.pdf](http://www.nuso.org/upload/articulos/846_1.pdf)] Letöltés ideje: 2011.08.26. 10:29

Biblioteca Virtual del Paraguay: CHAVES, Julio César: *Cartas y proclamas de Francisco Solano López* [[http://www.bvp.org.py/biblio\\_hm/chaves\\_fs\\_lopez/chaves\\_fs\\_lopez.pdf](http://www.bvp.org.py/biblio_hm/chaves_fs_lopez/chaves_fs_lopez.pdf)] Letöltés ideje: 2011.08.28. 18:56

CRESPO, Horacio: *La Guerra del Paraguay como problema historiográfico. La interpretación de Ramón J. Cárcano* In: Anuario del Colegio de Estudios Latinoamericanos 2007. Volumen 2. 27-44 oo. – México: Universidad Nacional Autónoma de México. Facultad de Filosofía y Letras, 2008.  
[[http://ru.ffyl.unam.mx:8080/jspui/bitstream/10391/580/1/05\\_crespo.pdf](http://ru.ffyl.unam.mx:8080/jspui/bitstream/10391/580/1/05_crespo.pdf)] Letöltés ideje: 2011. 05. 22. 11:00

CUNNINGHAME GRAHAM, Robert Bontine: *Retrato de un dictador* (1999-ben újradiigitalizált spanyol nyelvű kiadás).  
[[http://www.4shared.com/get/wnD8UhlX/Cunninghame\\_Graham\\_-\\_Retrato\\_D.html](http://www.4shared.com/get/wnD8UhlX/Cunninghame_Graham_-_Retrato_D.html)] Letöltés ideje: 2011. 08. 26. 11:04

Encontrarte: Impunidad histórica. Archivos militares de la guerra de la Triple Alianza quedarán en secreto [<http://encontrarte.aporrea.org/media/12/impunidadHistorica.pdf>] Letöltés ideje: 2011. 11. 22. 20:22

Guerra de la Triple Alianza (Esteban Rodrigo Federico / Acevedo Brambilla Luccini)  
[<http://www.monografias.com/trabajos/triplealianza/triplealianza.shtml>] Letöltés ideje: 2011. 07. 07. 14:50

Ministério da Defesa. Exército Brasileiro. Secretaria-Geral do Exército. Centro de Documentação do Exército (C Doc Ex / 1973): *Guerra do Paraguai (Aspectos sumários)*  
[[http://www.cdocex.eb.mil.br/site\\_cdocex/Arquivos%20em%20PDF/Guerra\\_do\\_Paraguai.pdf](http://www.cdocex.eb.mil.br/site_cdocex/Arquivos%20em%20PDF/Guerra_do_Paraguai.pdf)] Letöltés ideje: 2011. 05. 27. 10:19

MONTEOLIVA DORATIOTO, Francisco Fernando: *El nacionalismo lopizta paraguayo* In: América sin nombre. N. 4 (dic. 2002). 18-22 oo. –ISSN 15773442

[[http://rua.ua.es/dspace/bitstream/10045/5985/1/ASN\\_04\\_04.pdf](http://rua.ua.es/dspace/bitstream/10045/5985/1/ASN_04_04.pdf)] Letöltés ideje: 2011. 07. 17. 15:17

Soldados Digital: En presencia del Jefe del Ejército del Paraguay. Bautizan unidad militar argentina en honor al prócer paraguayo Mariscal Francisco Solano López

[[http://www.soldadosdigital.com/2007/138-noviembre/nota\\_principal.htm](http://www.soldadosdigital.com/2007/138-noviembre/nota_principal.htm)] Letöltés ideje: 2011. 12. 04. 17:14

The New York Times. SOUTH AMERICA.; French Machinations in Paraguay. Published: December 6, 1863.

[<http://www.nytimes.com/1863/12/06/news/south-america-french-machinations-in-paraguay.html?scp=1&sq=south%20america%20french%20machinations&st=cse>] Letöltés ideje: 2012. 02. 01. 13:02

The New York Times. ANOTHER AMERICAN EMPEROR. Published: April 5, 1864.

[<http://www.nytimes.com/1864/04/05/news/another-american-emperor.html?scp=1&sq=1864%2004%2005%20another%20american%20emperor&st=cse>] Letöltés ideje: 2012. 02. 01. 13:05

THOMPSON, George: *The war in Paraguay. With a historical sketch of the country and its people and notes upon the military engineering of the war* –London: Longmans, Green, and co., 1869.

[[http://books.google.com/books?id=jaQOAAAIAAJ&printsec=frontcover&source=gbs\\_ge\\_summary\\_r&cad=0#v=onepage&q&f=false](http://books.google.com/books?id=jaQOAAAIAAJ&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false)] Letöltés ideje: 2011. 09. 03. 20:09

*Tratado de Alianza contra el Paraguay (traducción literal del texto publicado por el Gobierno británico)* –Paris: Imprenta de Dubuisson, 1866.

[[http://books.google.es/books?id=A-YAAAAAYAAJ&printsec=frontcover&dq=juan+bautista+alberdi+paraguay&hl=es&ei=FE6hTtnFMtDO-Qa3x4GxBQ&sa=X&oi=book\\_result&ct=result&resnum=2&sqi=2&ved=0CDUQ6AEwAQ#v=onepage&q&f=false](http://books.google.es/books?id=A-YAAAAAYAAJ&printsec=frontcover&dq=juan+bautista+alberdi+paraguay&hl=es&ei=FE6hTtnFMtDO-Qa3x4GxBQ&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=2&sqi=2&ved=0CDUQ6AEwAQ#v=onepage&q&f=false)] Letöltés ideje: 2011. 10. 21. 12:51